

TANJA OSTOJIĆ

ŽENSKO ZDRAVLJE, POLITIKE TELA, RAD, SEKSUALNOST,
MENOPAUA, TRANSFORMACIJE I STARENJE

NŐI EGÉSZSÉG, TESTPOLITIKA, MUNKA, SZEXUALITÁS,
MENOPAUA, ÁTALAKULÁSOK ÉS ÖREGEDÉS

WOMEN'S HEALTH, BODY POLITICS, LABOUR, SEXUALITY,
WELLBEING, MENOPAUSE, AGEING AND AGENCY

TANJA OSTOJIĆ

Tanja Ostojić

ŽENSKO ZDRAVLJE, POLITIKE TELA, RAD, SEKSUALNOST,
MENOPAUZA, TRANSFORMACIJE I STARENJE

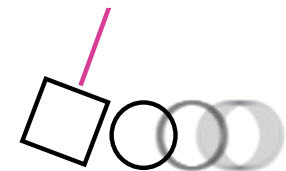
NŐI EGÉSZSÉG, TESTPOLITIKA, MUNKA, SZEXUALITÁS,
MENOPAUZA, ÁTALAKULÁSOK ÉS ÖREGEDÉS

WOMEN'S HEALTH, BODY POLITICS, LABOUR, SEXUALITY, WELLBEING,
MENOPAUSE, AGEING AND AGENCY

31. avgust–12. oktobar 2024.

augusztus 31–október 12. 2024

31. August–12. October 2024

Vrhunac senzualnosti:¹ Sveobuhvatni feminizam Tanje Ostojić

Jasmina Tumbas

Ulazeći u period života koji je nekada nazivan „odumiranjem seksualnosti“, „ženskim paklom“ i „početkom bolesti“, žene u menopauzi suočavaju se sa prisilnim izopštavanjem iz erotskog tkanja zajednice, ili u mnogo širem smislu sa uskraćivanjem čežnje za čulnim uživanjem i životom, što se sa druge strane tako lako pripisuje mladom telu u pubertetu. Nazivajući je „bezmernom dijasporom“, Džen Ganter tvrdi da je „iskustvo menopauze“ „pubertet u obrnutom smeru“ i da je povezano sa društvenim svirepostima u raznim oblicima; u najboljem slučaju zanemarene u zapadnoj medicini, a u najgorem demonizovane ili zloupotrebljavane usled religiozno-medicinarskog neznanja, žene u menopauzi su vrlo često bile izlagane bespotrebim, pa čak i smrtonosnim zahvatima koji su otežavali proces starenja, a neke žene starost ne bi ni doživele.² Da li je slučajnost da su žene koje su bile osuđivane, kriminalizovane i ubijane tokom lova na veštice u Evropi i u Americi većinom

¹ Naslov ovog eseja inspirisan je pesmom *Big Time Sensuality*, od Bjork, koja se nalazi na njenom albumu *Debut* (One Little Indian: 1993).

² Jen Gunter, *The Menopause Manifesto: Own Your Health with Facts and Feminism* (Citadel, 2021): x, xi, i 3.

bile starije od četrdeset godina?³ Ili da se danas suočavamo sa situacijom koju je Aleksis Polin Gambs nazvala „planetom u menopauzi“,⁴ aludirajući na zagrevanje Zemlje, takođe duboko neshvaćene i neprekidno zlostavljane od strane moderne civilizacije i njenih patrijarhalnih institucija. „Šta bi [to] bilo potrebno“, pita se Gambs, „da se uskladimo sa našim prirodnim okruženjem, usaglasivši se na taj način i sa tokom kojim se Zemlja kreće, umesto da se borimo protiv njega?“⁵

Tanja Ostojić neustrašivo prilaže svoje menopauzno telo kao nit koja njenu umetnost povezuje sa feminističkim zajednicama stvorenim kroz takav umetnički čin. Ostojić je poznata po provokacijama uperenim protiv rodno tradicionalističkih društvenih integracija kojima su migranti u Evropu izloženi nakon 1989. godine, suprotstavljajući se tokom poslednjih trideset pet godina svog rada kako seksizmu, tako i svim drugim oblicima diskriminacije i nasilja u umetnosti i njenim institucijama. Kao umetnica migrantkinja radničkog porekla, čija je umetnička karijera počela u Srbiji 1990-ih, ona je istovremeno i predstavnicu jedne druge dijaspore – raspale Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije – posvetivši dobar deo svoje umetničke prakse obnavljanju i negovanju veza između radnica sa postjugoslovenskih prostora i drugih „periferija“

³ Kristen Sollée, *Witches, Sluts, Feminists* (ThreeL Media, 2017), 37.

⁴ Alexis Pauline Gumbs, *Undrowned: Black Feminist Lessons from Marine Mammals* (AK Press, 2020), 178.

⁵ Ibid.

sveta.⁶ Svojom samostalnom izložbom u Savremenoj galeriji Subotica Ostojić se vraća ženskom telu kao čežnjivom i pobunjenom akteru u senzualnoj emancipaciji i ekološkoj obnovi, kako u individualnim, tako i u kolektivnim radovima koji svesno razrešavaju hronični (patrijarhalni) elitizam u umetnosti i modernoj medicini. Voda, blato i organske tkanine su moćni saveznici njenim umetničkim radovima, baš kao i njeno telo i tela drugih žena koje su učestvovala u radionici posvećenoj plivanju i menopauzi, a čiji su radovi ovde izloženi. Uz nove radove povezane sa tekućim istraživačkim projektom *Izmenjena vodom*, i upotrebu lekovitog blata u umetničkom postupku, izložbu čine i nikada ranije izlagane fotografije nastale 2013. godine, *Autoakt u masturbaciji*, kao i radovi čija je glavna tema kvir i feministički otpor evropskoj nacionalističkoj politici započetoj tokom 1990-ih godina. Predstavljajući šest ciklusa umetničkih radova nastalih u periodu od 1992. do 2024. godine, Ostojić izaziva gledaoce da se prepuste olujnim vodama njenih sveprožimajućih feminističkih želja – organizovanih oko pitanja ženskog zdravlja i seksualnosti – bilo da su to erotski nabijeni blatnjavi otisci autorkinog zrelog tela; njena vlažna šupljina iz različitih perioda života, prošiven otvor bele vunene jastučnice nalik oblutku ili njeni svakodnevni plivački izleti u Bosforu.

Dok se gubimo u maštovito rasparanom tkanju helanki izrezanih erotskim nabojem klitorisa (*Klitoris helanke*, 2024), presvlačenjima u suprotni rod i kvir i dreg fotografijama sni-

⁶ Vidi, na primer, njen kolaborativni projekat *Mis(s)placed Women?* (2009-2022) kao i interdisciplinarno istraživanje *Leksikon Tanja Ostojić* (2011-2017).

mljenim pre tri decenije gde se autorka pojavljuje kao princ(eza), ili u eksplicitnim zapisima – u terakoti i na fotografijama – umetnice dok masturbira,⁷ hrabra ranjivost Tanje Ostojić okreće naglavačke binarne razlike: mokro/suvo, tvrdo/meko, plodno/nepodno, isključeno/uključeno, dečak (princ)/devojčica (princeza), devojka/žena, mlado/staro, čisto/nečisto, i sloboda/zatočeništvo. Umetnica odbacuje opšteprihvaćeno gledište da bujna senzualnost žene „presuši“ kada uđe u „određene godine“ (čitaj: preko četrdeset). Tokom istorije žene su morale da se nose sa mnogim dezinformacijama o svom telu, poput shvatanja da je „menstrualna krv otrovna“ i da je uzrok raznih bolesti.⁸ Smatralo se da su žene u menopauzi previše slabe da „izbace ovu otrovnu supstancu“, te da njihova tela oboljevaju od ovog unutrašnjeg otrova.⁹ Lis Irigare povezala je raširenost takvih predrasuda sa muškim strahom od ženskog tela i njegovih enigmatskih tečnosti, sa mizoginim odbacivanjem „senzualne neposrednosti koja zamagljuje granice između jednog i drugog.“¹⁰ Čuvena je filozofkinjina konstatacija: „Njena [ženska] seksualnost je uvek u najmanju ruku dvostruka, štaviše, ide još dalje: ona je *pluralna*.“¹¹

⁷ Projekat iz 2013. godine sastoji se od tri rada: *Autoakt u masturbaciji*, skulptura od terakote; *Masturbacija: tragovi*, zidni reljef od terakote (sastoji se od šest elemenata), i *Autoakt u masturbaciji*, serija od šest fotografija u boji umetnice, koje je za nju snimila Monika Sigeti.

⁸ Gunter, 15.

⁹ Ibid.

¹⁰ Kurziv je moj. Luce Irigaray, *Marine Lover of Friedrich Nietzsche* (Columbia University Press, 1991), 133.

¹¹ Kurziv je deo izvornog teksta. Irigaray, *This Sex Which is not One* (Cornell University Press, 1985), 28.

Tanja Ostojić na izložbi neustrašivo izlaže svoju seksualnu – i senzualnu – pluralnost postupcima na koje bi se retko ko usudio. Uspostavljajući dijalog između raznovrsnih umetničkih praksi, umetnica je u potrazi za načinima da ublaži bol i oslobodi svoje telo toksina prouzrokovanih sve zagađenijim okruženjem u kojem živimo, kao i destruktivnim moralnim osudama upućenim ženama zbog njihove seksualnosti i roda. Maskirana brčićima, zulufima i obučena u gospodsku odeću, Ostojić u radu *Biti princeza* (1998) svojim telom potklim iz radničke klase izgoni omamljujuću fikciju rodne heteronormativnosti iz arhetipske aristokratske pojave francuske princeze/princa.¹² Realizovan samo nekoliko dana nakon kultnog performansa *Lični prostor* (1996) na izložbi *Manifesta 2* u Luksemburgu (1998), *Biti princeza* predstavlja deo njene magistarske izložbe ostvarene tokom burnih 1990-ih u Beogradu, ali je i dalje takoreći nepoznat deo njenog opusa.¹³ Rad je sada po prvi put ponovo izložen, uz druge njene značajne radove kao što su *Politike kvir kustoskog pozicioniranja* (2003)¹⁴ i *Biću Vaš anđeo / Anđeo iza kulisa* (2001)¹⁵, stavljajući u prvi plan rane

¹² Nosila je odeću koju je našla u dvorcu De Bomanoar u Bretanji u Francuskoj *Biti princeza* sastoji se od jedanaest fotografija koje je snimio Žan-Pjer Korbel. Rad je takođe bio izložen u Ružičastom salonu dvorca de Bomanoar na izložbi *Utopija* (kustos Robert Flek) ranije te godine (jul–septembar 1998). Za više detalja vidi: *Tanja Ostojić, Être une princesse*: <https://tanjaostojic.com/etre-une-princesse-1998/>

¹³ Ostojić je koristila ovu fotografiju da ogласi svoju master izložbu u Galeriji FLU u Beogradu koja je trajala od septembra do oktobra 1998. godine. Autorka u prepisci sa Ostojić, 22. mart 2024.

¹⁴ Pun naslov ovog rada je *Politics of Queer Curatorial Positions: After Rosa von Praunheim, Fassbinder and Bridge Markland* (2003). U saradnji sa Marinom Gržinić, fotografija Jane Štravs.

¹⁵ *I'll Be Your Angel* sastoji se od više radova, kontinuiranih performansa, videa, video instalacija i fotografija. Ostojić je po prvi put izložila i dovela u dijalog fotografije *Angel*, *Backstage* sa video instalacijom *I'll Be Your Angel*.

primere umetničkog stvaralaštva u vidu prestupničkih interpretacija seksualnosti u polju umetnosti i politike. Pluralnost o kojoj govori Irigaraj uključuje i žensku „autoerotiku“, još jedan zanemareni aspekt ženskih žudnji koji negira zavisnost od muškaraca – ili bilo koga drugog – radi seksualnog zadovoljstva.¹⁶ Zapravo, žena „dodiruje sebe“ sama po sebi, bez potrebe za posrednikom, tvrdi Irigaraj, i to radi „stalno“, bez obzira na godine; a što je najvažnije „niko ne može da joj zabrani da to radi, jer su njene genitalije formirane od dve usne koje su u stalnom dodiru.“¹⁷ Utonuvši u samozadovoljavanje na vlažnoj materiji podloge od gline – sa tragovima i otiscima koji će uskoro očvrnuti u crvenu terakotu – Ostojić monumentalizuje svoju autoerotiku kroz senzualno uranjanje i izranjanje iz vode i zemlje u kombinaciji sa sopstvenim telesnim tečnostima, kao da time otelovljuje ono što će e. e. kamings i kasnije Bjork sročiti kao pitanje: „Hoću li dovršiti misteriju svog mesa?“¹⁸

Dok strateški zamagljuje integritet materije kroz kontrolu nad svojim telom, Ostojić daje prednost metamorfozi – pojmu koji se takođe može primeniti na promene tokom menopauze – kao feminističkom umetničkom procesu usredsređenom na telo: pretačući snagu lekovitog blata u tragove erogene senzualnosti, kojim ukalja spavačicu nasleđenu od majke (*Tragovi: Spavačica*, 2024); pretvarajući nekada meki vuneni jastuk u beli oblatak

¹⁶ Irigaray, *This Sex Which is not One*, 24.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Vidi *I wade out* od e. e. kamingsa, prvi put štampano 1917. kao *Crepuscle* u *Eight Harvard Poets* (New York: Laurence J. Gomme, 1917), 7. Bjork citira pesmu takoreći od reči do reči u pesmi *Sun in My Mouth*, koja se nalazi na albumu *Vespertine* (One Little Independent; Elektra, 2001).

(*Belutak*, 2024); obeležavajući neutralnu, običnu IKEA stolicu – naopako ušrafljenu – blatnjavim otiskom nagog tela umetnice sa raširenim nogama (*Opuštena*, 2024). Međutim, najdramatičnija transformacija se vidi na prikazu Paličkog jezera islikanim tušem i vodenim bojama po krevetskom čaršavu pod nazivom *Sjedinjena s vodom* (2024), gde se konture jezera pretvaraju u fantastičnu siluetu ženske figure koja pliva. Vizuelno evocirajući zavodljivi zov mitske sirene – konvencionalno svedene na večno mladu i fatalnu ženu u zapadnom mizoginom imaginariju – Ostojić postavlja vodu u središte kao ključni prostor za feminističku emancipatorsku politiku i preispitivanje.

„Opasnost od uranjanja u primarnu materiju neprestano hrani vašu teskobu“, piše Irigare o patrijarhalnom strahu od vode u delu *Marine Lover of Friedrich Nietzsche*.¹⁹ Usled moći da svojom prostranošću apsorbuje muškarca (potopi njegov brod), okean se upoređivao sa majkom ili ljubavnicom koja preti da „promenama ćudi“ (burnim vremenskim prilikama i strujama) uništi muškarčeve osvajačke poduhvate. Ostale vode takođe uznemiruju, uključujući Paličko jezero, za koje neki veruju da u dubini krije nedetonirane bombe koje je NATO bacio 1999. godine. Umetnica je ovog leta nesputano plivala u jezeru – uranjajući u njegov jedinstven ekosistem – možda kao protivteža balastu ratova koji podjednako proganja i jezersku vodu, i telo Tanje Ostojić. Utemeljujući svoje preispitivanje razorne istorije transatlantskog ropstva, Gambas naglašava paralelu između kolonijalne pomame za kon-

¹⁹ Irigaray, *Marine Lover of Friedrich Nietzsche*, 66.

trolom nad vodama našeg sveta i nasilja nad ljudima druge boje kože, ženama i osobama drugačije rodne i seksualne orijentacije. „Dakle, ona zna ono što mi znamo“, piše Gambs o Štelerovoj morskoj kravi, velikom stvorenju nalik lamantinu koje je izumrlo 1768. godine zbog lova radi eksploatacije masti, mesa i kože, samo dvadeset sedam godina nakon što je bilo „otkriveno“.²⁰ Da li je slučajnost što su ove masakrirane sirene nekada inspirisale neistinita viđenja legendarnih sirena?²¹ Gambs poručuje: „Opasno je biti otkriven.“²² Da bi ostala „nepotopljena“, da bi preživela i opstala u takvoj nasilnoj kolonizaciji vîda i tela, Gambs provokativno opominje: „Plivate li postrance? Držite li jedno uho na zemlji, a drugo okrenuto ka nebu? Preispitujete li šta je napredak trebalo da znači?“²³

Zakrivljene obale rada *Sjedinjena s vodom* odjekuju takvom bočnom koreografijom otpora; čin plivanja bio je ključna komponenta radionice Tanje Ostojić na Paliću ovog leta, na kojoj je učestvovalo nekoliko generacija žena plivajući zajedno u novootvorenom akva parku i provodeći dane u razgovorima, razmenjujući iskustva i znanja o menopauzi, starenju i načinima da se priušti sebi radost života. Ispostavilo se da sve što bi donelo isceljenje pla-

²⁰ Gambs upućuje na morsku kravu kao na „Hydrodamalis gigas“ i „grubu sirenu“. Vidi *Undrowned*, 26-27.

²¹ Morske krave su morski sisari koji su bili povezani sa mitskim prikazima sirena. U istoriji popularne nauke, na primer, za Kristofer Kolumba se tvrdilo da je prvi video „sirene“ 1493. godine i ovo se smatra najstarijim pisanim svedočenstvom o lamantinima u severnoj Americi. Vidi: Grace Costantino, “The Beautiful Monster: Mermaids”, *Biodiversity Heritage Library* (October 31, 2014): <https://blog.biodiversitylibrary.org/2014/10/the-beautiful-monster-mermaids.html> i “History’s Mistaken Mermaids”, *South Carolina Aquarium* (May 8, 2022): <https://scaquarium.org/history-mistaken-mermaids/>

²² Gambs, 26.

²³ Ibid, 75.

neti, istovremeno bi moglo da bude korisno i za žene: plivanje je povezano sa mnoštvom zdravstvenih prednosti tokom menopauze, bilo da se radi o preventivnim tretmanima, ili o olakšavanju neprijatnih simptoma. *KAKO ISCELITI naše fragmentirane živote?*, nastavlja Ostojić da se pita, odajući počast nasleđu brige koje duguje ženama iz njene porodice, što je na izložbi izraženo u dirljivom omažu hekleraju njene bake, pokojne Mire Ostojić. Za svoju majku, Eržebet Tumbas, okupljanje žena oko radionice Tanje Ostojić u Subotici bilo je duboko transformativno. Ona i umetnica dele iskustvo feminističkog srodstva, migracije i dijaspore, obe podnoseći svoj položaj jugoslovenske strankinje bez statusa u vreme dok su radile i podizale decu u Nemačkoj. Višednevna radionica Tanje Ostojić za svoju majku značila je ne samo priliku za novo istraživanje tkanine kao umetničkog medija, već je doprinela i jednom ključnom uvidu: kao najstarija u grupi – i sa dovoljno distance od zahtevnih predela menopauze – ona sada uživa u emancipatorskoj snazi tog preobražaja i u obnovljenoj energiji i kontroli nad vlastitim životom koja joj je bila uskraćena još od puberteta. Možda je upravo to uspostavljanje kontrole nad sopstvenim telom bilo uzrok progonu „veštica“, i bacanju žena u vodu, kao konačnom sudiji njihove moralne vrednosti; pišući ovaj tekst, sa oduševljenjem zamišljam improvizovani veštičiji krug sirena veteranki koje uz Tanju Ostojić „plivaju uzvodno“ i „postaju jače“.²⁴

²⁴ Ibid, 63.

Big Time Sensuality:¹ Tanja Ostojić mélyreható feminizmusa

Jasmina Tumbas

Az élet azon szakaszába lépve, amelyet egykor „a szex halálának,” „a nők poklának” és „a betegség kezdetének” neveztek, a változókorban lévő nők kényszerű (dez)integrációval szembesülnek az erős társadalmi hálózatában, vagy tágabb értelemben az érzékiség és az élet iránti erotikus vágy megélésében, amit oly könnyen azonosítanak a serdülőkori test időszakával. Jen Gunther a „menopauza-élményt” egy „széles spektrumként” jellemzi, amit „a fordított serdülőkor”-nak nevez, és kifejti, hogy ez az időszak komoly társadalmi kegyetlenségekkel jár, beleértve a társadalmi elszigeteltség különböző formáit. A nyugati orvoslásban a nőket a legjobb esetben is elhanyagolták, a legrosszabb esetben pedig démonizálták vagy vallási-orvosi tudatlanság miatt gyakran ignorálták. Ennek következményeként sokan olyan hatástalan vagy akár életveszélyes kezeléseket részesültek, amelyek súlyosbították az állapotukat vagy végleg megszakították az idősor felé vezető természetes életfolyamataikat.² Vajon véletlen-e, hogy az európai és amerikai boszorkányüldözések során perbe fogott, kriminalizált és megölt nők legnagyobb csoportját a negyven év feletti

¹ A tanulmány címét Bjork „Big Time Sensuality” című dala ihlette, amely a *Debut* lemezen jelent meg (One Little Indian: 1993).

² Gunter, Jen. *The Menopause Manifesto: Own Your Health with Facts and Feminism* (Citadel, 2021): x, xi, and 3.

nők alkották?³ Vagy hogy ma egy „változó korban lévő bolygóval”⁴ szembesülünk, ahogy Alexis Pauline Gumbs nevezi, egy olvadó Földdel, amelyet a modern civilizációk és patriarchális intézmények is mélyen félreértenek és rendszeresen bántalmaznak? „Mi kellene ahhoz,” - kérdezi Gumbs - „hogy olyan szoros kapcsolatba kerüljünk a környezetünkkel, hogy harmoniában élhessünk a Földdel, ahelyett, hogy harcolnánk ellene?”⁵

Ostojic nyíltan vállalja változókori testét, és ezt a szívet használja művészete és a feminista közösségek összekötésére. Ismert arról, hogy szembeszáll a migránsok nemi alapú integrációs kihívásaival az 1989 utáni Európában. Az elmúlt harmincöt évben folyamatosan küzdött a szexizmus, valamint a diszkrimináció és az erőszak különböző formái ellen a művészetben és annak intézményeiben. Munkásosztálybeli migráns művészként, akinek karrierje az 1990-es években Szerbiában indult, Ostojic része egy másik diaszpórának is: a felbomlott Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságnak. Művészeti tevékenységének jelentős részét annak szentelte, hogy helyreállító kapcsolatokat építsen ki a poszt-jugoszláv térségből származó női munkavállalók és a világ más „perifériáin” élő nők között.⁶ A Szabadkai Kortárs Galériában rendezett önálló kiállításán Ostojic (újra) a női testet állítja középpontba, mint az érzéki emancipáció és az ökológiai megújulás vágyakozó és lázadó

³ Sollée, Kristen. *Witches, Sluts, Feminists* (ThreeL Media, 2017), 37.

⁴ Gumbs, Alexis Pauline. *Undrowned: Black Feminist Lessons from Marine Mammals* (AK Press, 2020), 178.

⁵ Ibid.

⁶ Lásd például a *Mis(s)placed Women?* (2009-2022) című közös projektet és a *Lexicon of Tanjas Ostojic* (2011-2017) interdiszciplináris kutatási projektjét.

eszközét. Egyéni és kollektív munkáiban egyaránt tudatosan orvosolja a művészetekben és a modern orvostudományban meglévő krónikus (patriarchális) elitizmust. Alkotásainak középpontjában a víz, az iszap és a fonott organikus textíliák állnak. A kiállításon bemutatja saját testét, valamint azoknak a nőknek a testét is, akik részt vettek az úszás és menopauza workshopján, és akiknek munkáit most szintén megtekinthetjük. A tárlat Ostojic legújabb műveit is felvonultatja, amelyek a *Changed by Water* című folyamatban lévő kutatási projektjéhez kapcsolódnak, továbbá bemutatja a gyógyiszap művészeti alkalmazását is. Ezenkívül láthatóak Ostojic 2013-as *Nude Self-Portrait in Masturbation* című, korábban még nem publikált fotói, valamint olyan alkotások, amelyek a queer és feminista ellenállást helyezik középpontba, az 1990-es évek korai nacionalista politikai mozgalmainak kontextusában Európában. A kiállításon Ostojic hat művészeti csoportot mutat be az 1992 és 2024 közötti időszakból. A nézőket arra ösztönzi, hogy a női egészség és szexualitás kérdéseire fókuszálva merüljenek el mélyreható feminista vágyaik viharos vizeiben, közben megjelenítve érett testének erotikus, sáros nyomait, nedves szájníylását életének különböző szakaszaiból, egy fehér, kavicsra emlékeztető gyapjúpárna fonott nyílását, vagy mindenapos úzásait a Boszporuszban.

Míg a klitorisz erotikus töltetétől felszakadt leggings szétfosló anyaga (*Klitoris Leggings*, 2024) magára vonja figyelmünket és feltűnnek Ostojicot három évtizeddel ezelőtt herceg[nő]ként ábrázoló cross-dressing, queer és drag fotói, valamint elénk tárul a - terrakotta

és fényképek formájában megörökített - maszturbáló művész alakja,⁷ mindeközben Ostojić bátor sebezhetősége megkérdőjelezi a nedves/száraz, kemény/puha, termékeny/terméketlen, kikapcsolt/bekapcsolt, fiú (herceg)/lány (hercegnő), lány/nő, fiatal/öreg, tiszta/ tisztátalan, ingyen/pénzért ellentéteket. A művész elutasítja azt az elképzelést, hogy egy nő érzéki gazdagsága rendeltetészerűen el-sorvad, amikor teste eléri a „bizonyos kort” (értsd: negyven felett). Történelmileg a nők számos téves információval szembesültek a testükről, ilyen volt például az, hogy „a menstruációs vért mérgezőnek” és különböző betegségek okozójának tartották.⁸ A menopauzában lévő nőkről azt gondolták, hogy túl gyengék ahhoz, hogy „megszabaduljanak ettől a mérgező anyagtól,” így a testük méreggel telítve beteg maradt.⁹ Luce Irigaray az ilyen előítéletek mozzatórugóit a férfiak női testtől és annak rejtélyes nedveitől való félelmével hozta összefüggésbe. Szerinte ez az „érzéki közvetlenség” nőgyűlöletből fakadó elutasítása, ami „*elmozza* az egyik és a másik közötti *határokat*.”¹⁰ A filozófus híres megjegyzése szerint: „A női szexualitás mindig legalább kétszeres, sőt, még tovább is megy: többes számú.”¹¹ Ostojić kiállítása magabiztosan tárja fel szexuális - és érzéki - pluralitását olyan módon, amit kevesen vállalnának be. Különböző művészeti gyakorlatokat párbeszédbe állítva, az alkotó olyan módszereket keres, amelyekkel enyhítheti a fájdalmat és megszabadulhat a testében felhalmozódott toxinoktól, amelyek az egyre szennyezettebb környezetből és a női szexualitást és nemiséget ért romboló er-

⁷ Ez a 2013-as műalkotás három részből áll: *Nude Self-Portrait in Masturbation*, terrakotta szobor; *Masturbation Traces*, terrakotta fali dombormű (hat elemmel); és *Nude Self-Portrait in Masturbation, hat színes fotó a művészről*, amit Monika Sigesti készített.

⁸ Gunter, 15.

⁹ Ibid.

¹⁰ Általam kiemelve. Irigaray, Luce. *Marine Lover of Friedrich Nietzsche* (Columbia University Press, 1991), 133.

¹¹ Eredeti kiemelés. Irigaray, *This Sex Which is not One* (Cornell University Press, 1985), 28.

kölcsi ítéletekből erednek. Ostojić munkásosztálybeli teste bajuszt, pajeszt és úri öltözéket viselve az *Être une princesse* (1998) című alkotásában a francia hercegek(nők) archetipikus, arisztokratikus alakját űzi ki a cisznemű (hetero)normativitás érzéstelenítő fikciójából.¹² Az *Être une princesse* kiállítást mindössze néhány nappal az ikonikus *Personal Space* (1996) performansz után mutatták be a luxemburgi *Manifesta 2* rendezvényen (1998). Látható volt még Belgrádban Ostojić diplomamunkájának részeként a politikailag és társadalmilag instabil 1990-es években, de azóta munkásságában nagyrészt ismeretlen maradt.¹³ Most, 1998 óta először állítják ki a művész meghatározó *Politics of Queer Curatorial Positioning* (2003)¹⁴ és *I'll Be Your Angel / Angel, Backstage* (2001)¹⁵ című alkotásaival együtt, amelyek a szexualitás művészetben és politikában való transzgresszív értelmezésének korai példáit mutatják be. Az Irigaray által leírt pluralitás magába foglalja a női „autoerotizmust” is, ami a női vágy egy másik, figyelmen kívül hagyott aspektusa, és amely tagadja a férfiaktól—vagy bárkitől—való függőséget a szexuális öröm eléréséhez.¹⁶ Irigaray szerint egy nő „önmagában és önmagához ér, anélkül, hogy közvetítésre lenne szüksége,” és ezt „bármikor” megteheti, kortól függetlenül; ami

¹² Az *Être une princesse* című sorozat 11 fotóján (fotós: Jean-Pierre Corbel) Ostojić a franciaországi Bretagne-ban található Château de Beaumanoir kastélyban fellelt ruhákban jelenik meg. A fotósorozat az *Utopia* kiállítás részeként volt látható (kurátor: Robert Fleck) a Château de Beaumanoir kastély Rózsaszín Szalonjában korábban ez évben, 1998 júliusa és szeptembere között. További részletekért lásd *Tanja Ostojić, Être une princesse*: <https://tanjaostojic.com/etre-une-princesse-1998/>

¹³ Ostojić ezzel a fotóval reklámozta 1998-as diplomamunka kiállítását a belgrádi Galerija FLU-ban, amely 1998 szeptemberétől októberéig volt látható. A szerző és Ostojić levelezése, 2024. március 22.

¹⁴ Az alkotás Marina Gržinić együttműködésével jött létre, teljes címe: *Politics of Queer Curatorial Positions: After Rosa von Praunheim, Fassbinder and Bridge Markland* (2003). A fotót Jane Štravs készítette.

¹⁵ Az *I'll Be Your Angel* számos alkotásból áll, melyek között több napon át tartó performansz, video, videoinstalláció és fényképek szerepelnek. Ostojić most először párosítja az *Angel, Backstage* alkotását az *I'll Be Your Angel* című videoinstallációval.

¹⁶ Irigaray, *This Sex Which is not One*, 24.

a legfontosabb, „senki sem tilthatja meg neki, hogy ezt tegye, hiszen nemi szervei két ajakból állnak, amelyek állandó kapcsolatban vannak.”¹⁷ Önkielégítésben elmerülve a még meg nem formált iszap nedves anyagában – amelyben a lenyomatok és ábrázolások hamarosan vörös terrakottává keményednek – Ostojic monumentálissá emeli autoerotizmusát, saját testnedveit érzéki átéléssel párosítva a víz és a föld elemével, mintha megtestesítené és egyben választ adna E.E. Cummings és később Björk által feltett kérdésre: „Beteljesítem-e testem rejtélyét?”¹⁸

Ostojic testének irányításával és az anyagok manipulálásával szándékosan torzítja azok eredeti formáját, így helyezve előtérbe a metamorfózist, – amely a nők menopauzabeli változásaira is alkalmazható – mint testközpontú, feminista művészeti módszert. E módszer által a regeneráló erővel bíró gyógyító iszap erogén érzéki nyomokká alakul, amely beszenyezi az édesanyjától örökölt hálóinget (*Traces: Night Garment*, 2024); az egykor puha gyapjúpárna a fehér kavics formáját veszi át (*Belutak*, 2024); míg az egyszerű, hétköznapi IKEA-szék – fordítva összeszerelve – a művész széttárt lábú, meztelen testének sáros lenyomatát őrzi (*Laid-back*, 2024). A legdrámaibb átalakulás azonban a Palicsi-tó egyetlen ágyneműre vetített ábrázolásán látható (*Becoming One with the Water*, 2024) amelyet Ostojic tintával és akvarellal készített, és ahol a tó körvonala egy úszó női alak impozáns sziluettjévé változik. Ez a vizuális ábrázolás visszatükrözi a mitikus sellő csábító vonzerejét – akit a nyugati nő-

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Lásd E.E. Cummings „I wade out” című versét, amely először 1917-ben jelent meg „Crepuscule” címmel az *Eight Harvard Poets* c. kötetben (New York: Laurence J. Gomme, 1917), 7. Björk szinte szó szerint idézi a verset a „Sun in My Mouth” dal szövegében, amely a *Vespertine* lemezen jelent meg (One Little Independent; Elektra, 2001).

gyűlölő képzeletvilág hagyományosan örökké fiatal femme fatale-ként ábrázol –, míg Ostojic a vizet a feminista emancipációs politika és kutatás kulcsfontosságú helyszínékként állítja a középpontba. „Az elsődleges anyagba való elmerülés veszélye végtelenül táplálja a szorongást” – írja Irigaray a víztől való patriarchális félelemről *Marine Lover of Friedrich Nietzsche*¹⁹ című művében. Az óceán, hatalmas terjedelme miatt, képes elnyelni a férfit (elsüllyeszteni a hajóját), olyan mint egy anya vagy női szerető, aki azzal fenyeget, hogy „hangulatváltozásaival” (viharos időjárás és áramlatok) tönkreteszti a férfi hódításait. Más vizek is nyugtalanító hatással bírnak, mint például a Palicsi-tó, amelyről egyesek azt hiszik, hogy 1999-ben a NATO által ledobott, még fel nem robbant bombákat rejt. Ostojic nem hátrált meg, és idén nyáron úszott a tóban, elmerülve annak egyedülálló ökoszisztémájában, ami talán gyógyírként szolgálhat a vízben és saját testében jelen lévő háborús relikviák okozta kísértésekre. Gumbs elemzésében, amely a transzatlanti rabszolga-kereskedelem erőszakos történetére épít, párhuzamot von a világ vizeinek ellenőrzésére törekvő gyarmatosító hatalmak és az ebből fakadó pusztítások között, amelyek a színesbőrűeket, nőket és queer embereket sújtották. „Szóval ő tudja, amit mi tudunk” – írja Gumbs a Stellar-tengeritehénről, egy manátuszhoz hasonló hatalmas állatról, amely mindössze huszonhét évvel azután, hogy „felfedezték”²⁰ 1768-ban kihalt, miután zsírjáért, húsaért és bőréért vadászták. Lehetséges, hogy ezek a lemészárolt szirének ihlették a mítikus sellőkről

¹⁹ Irigaray, *Marine Lover*, 66.

²⁰ Gumbs a tengeritehénekre „Hydrodamalis gigas” és „otromba sellő” néven utal. Lásd *Undrowned*, 26-27.

szóló téves észleléseket?²¹ Gumbs szerint: „Veszélyes felfedezettnek lenni.”²² Ahhoz, hogy „ne fuladjunk meg,” hogy túléljünk és boldoguljunk a vizek és testek erőszakos gyarmatosítása közepette, provokatív kérdéseket tesz fel: „Oldalra úszol? Egyik füled a földön, a másik az égen? Újragondolod, mit jelent számodra a haladás?”²³

Ostojic *Becoming One with the Water* című művének ívelt partvonalai az ellenállás egy közvetett formáját tükrözik. Az úszás volt a legfontosabb eleme a művész műhelymunkának, amelyet idén nyáron egy többgenerációs női csoporttal Palicson tartott. A résztvevők együtt úsztak az újonnan épült Aqua Parkban, ahol napokon át beszélgettek, megosztva egymással tapasztalataikat és tudásukat a menopauzáról és az öregedésről valamint arról, hogyan találhatnak örömet életükben. Kiderült, hogy ami gyógyulást hozhat a bolygónak, az a nők számára is hasznos lehet: az úszás számos egészségügyi előnnyel jár a menopauza esetében, beleértve a káros tünetek megelőzését és enyhítését. „*HOGYAN ILLESZTHETJÜK ÖSSZE széttöredezett életünket?*” – kérdezi továbbra is Ostojic, tisztelegve a családja nőtagjaitól örökölt gondoskodás hagyatéka előtt. Ez különösen megható formában nyilvánul meg, amikor a művész a néhai nagyanyja, Mira Ostojic horgolt munkáinak állít emléket. Édesanyám, Erže-

²¹ A tengeritehenek, olyan tengeri emlősök, amelyeket a mítikus sellők legendás alakjával azonosítottak. A tudományos ismeretterjesztő történetek szerint Kolumbusz Kristóf észlelt először „sellőt” 1493-ban, ami a manátuszok legkorábbi írásos feljegyzésének tekinthető Észak-Amerikában. Lásd Costantino, Grace „The Beautiful Monster: Mermaids,” *Biodiversity Heritage Library* (2014. október 31): <https://blog.biodiversitylibrary.org/2014/10/the-beautiful-monster-mermaids.html> és „History’s Mistaken Mermaids,” *South Carolina Aquarium* (2022. május 2): <https://scaquarium.org/history-mistaken-mermaids/>

²² Gumbs, 26.

²³ Ibid, 75.

bet Tumbas számára Ostojic a szabadkai kiállítás alkalmával szervezett női összejövetele mélyreható átalakulást hozott. Őt és Ostojicot a migráció és a diaszpóra feminista rokonsága köti össze, mivel mindketten státusz nélküli jugoszláv külföldiként dolgoztak és nevelték gyermekeiket Németországban. Ostojic többnapos workshopja nemcsak a szöveg, mint művészeti forma új felfedezésére inspirálta anyámat, hanem egy fontos felismerést is hozott számára: a csoport legidősebb tagjaként – már távol a menopauza kemény terepétől – most rátalált a metamorfózis felszabadító ereje és újult erővel, energikusan képes irányítani az életét, amit a pubertáskora óta nem tapasztalt meg. Talán épp ez - a testük feletti kontroll visszaszerzése - inspirálta a boszorkányok vízpróbáit, ahol a nőket vízbe vetették, hogy az ítélje meg erkölcsi értéküket. Miközben ezt a szöveget írom, örömmel gondolok Ostojic veterán szirénekből álló, rögtönzött boszorkánygyülekezetére, akik az „ár ellen úsznak” miközben „egyre erősebbé válnak.”²⁴

²⁴ Ibid, 63.

Big Time Sensuality:¹ Tanja Ostojić's Immersive Feminism

Jasmina Tumbas

Entering a period of life that was once termed “the death of sex,” “women’s inferno,” and the “beginnings of disease,” women of menopausal age face the forced (dis)integration from the social fabric of eros, or, in its broadest sense, the erotic lust for sensuality and life so readily ascribed to the body’s era of youthful puberty. Termed a “vast diaspora,” Jen Gunter argues that “the menopause experience” is “puberty in reverse” and that it comes with adverse social cruelties that include social isolation in various guises; at best neglected in Western medicine, and at worst villainized or exploited by way of religious-medical ignorance, women have more often than not received futile to deadly treatments that worsened or terminated women’s paths to growing older.² Is it a coincidence that the largest group of women trialed, criminalized, and killed during the European and American witch hunts were women over the age of forty?³ Or, that today, we are confronted with what Alexis Pauline Gumbs has referred to as a “menopausal planet,”⁴ the warming Earth that, too, is profoundly misunderstood and persistently maltreated by modern civilizations and their patriarchal institutions? “What would [it] take,” Gumbs asks,

¹ The title of this essay is inspired by Bjork’s song, “Big Time Sensuality,” released on *Debut* (One Little Indian: 1993).

² Jen Gunter, *The Menopause Manifesto: Own Your Health with Facts and Feminism* (Citadel, 2021): x, xi, and 3.

³ Kristen Sollée, *Witches, Sluts, Feminists* (ThreeL Media, 2017), 37.

⁴ Alexis Pauline Gumbs, *Undrowned: Black Feminist Lessons from Marine Mammals* (AK Press, 2020), 178.

“to tune in with our environment enough to be in flow with the Earth, instead of in struggle against it”?⁵

Tanja Ostojić unabashedly offers up her menopausal body as the connecting thread for her art and the feminist communities it engenders. Known for challenging the gendered forces of integration for migrants in post-1989 Europe, Ostojić has confronted sexism and other forms of discrimination and violence in art and its institutions throughout the last thirty-five years of her practice. As a migrant artist of working class background whose career was launched in Serbia in the 1990s, she is also part of another diaspora—the disintegrated Socialist Federal Republic of Yugoslavia—and has devoted much of her artistic practice to cultivating restorative connections between women workers from the post-Yugoslav space and other “peripheries” of the world.⁶ For her solo exhibition at the Contemporary Art Gallery Subotica, Ostojić (re)turns to the female body as a desiring and insurgent agent of sensual emancipation and ecological renewal in both individual and collective works that knowingly redress chronic (patriarchal) elitism in the arts and modern medicine. Water, mud, and threaded organic textiles are powerful accomplices to her artistic interventions in this exhibition, along with her own body and that of other women who have participated in her workshop on swimming and menopause, and whose work is exhibited here. In addition to presenting new artworks related to Ostojić’s ongoing research project *Changed by Water*, and the use of healing

⁵ Ibid.

⁶ See, for example, her collaborative project *Mis(s)placed Women?* (2009-2022) and the interdisciplinary research project *Lexicon of Tanjas Ostojić* (2011-2017).

mud in her art, this show features never before exhibited photographs of her 2013 *Nude Self-Portrait in Masturbation*, as well as artworks in which Ostojić centered queer and feminist resistance within the incipient 1990s nationalist politics of Europe. In presenting the six groups of artworks spanning the time period from 1992-2024 together, Ostojić dares viewers to drift into the stormy waters of her immersive feminist desires—framed around questions of women’s health and sexuality—be it in the erotically-charged, muddy traces of her matured body; the wet orifice of her mouth from different stages of her life; the threaded opening of a white, pebble stone-like wool pillow; or her daily swims in the Bosphorus.

As we lose ourselves in the fantastically disintegrating fabric of leggings lacerated by the erotic charge of the clitoris (*Clitoris Leggings*, 2024), her cross-dressing, queer and drag photographs as prince[ss] some three decades ago, or the explicit documentation—in terracotta and photographs—of the artist masturbating,⁷ Ostojić’s courageous vulnerability turns upside down binary distinctions between wet/dry, hard/soft, fertile/infertile, turned off/on, boy (prince)/girl (princess), girl/woman, young/old, pure/impure, and free/fee. The artist resists the notion that a woman’s lush sensuality is habitually dried out when she enters “a certain age” (read: over forty). Historically women had to contend with much misinformation about their bodies, such as the fact that “menstrual blood was considered toxic,” and blamed for various diseases.⁸ Women in menopause were

⁷ This 2013 work consists of three parts: *Nude Self-Portrait in Masturbation*, a terracotta sculpture; *Masturbation Traces*, a wall relief in terracotta (with six elements); and *Nude Self-Portrait in Masturbation* six color photographs of the artist, taken by Monika Sigeti.

⁸ Gunter, 15.

thought to be too weak to “expel this toxic substance,” leaving their bodies ill with poison inside.⁹ Luce Irigaray linked impulses for such prejudices to men’s fear of the female body and its enigmatic fluids, a misogynist refusal of “the sensual immediacy that *blurs the boundaries* of the one and the other.”¹⁰ The philosopher famously noted: “Her sexuality, always at least double, goes even further: it is *plural*.”¹¹

Ostojić’s exhibition assertively exposes her sexual—and sensual—plurality in ways that few would risk. Putting into dialogue diverse artistic practices, the artist searches for methods to alleviate the pain and rid herself of toxins inside her body, brought on by the increasingly contaminated environments we inhabit and the destructive moral judgements leveled at women’s sexuality and gender. Donning a mustache, sideburns, and a gentleman’s attire in *Être une princesse* (1998), Ostojić’s working class body exorcized the anesthetizing fiction of cis-gender (hetero)normativity from the archetypal, aristocratic figure of a French prince(ss).¹² Circulated just days after her iconic *Personal Space* (1996) performance at *Manifesta 2* in Luxemburg (1998), *Être une princesse* was shown as part of her M.A. exhibition during the turbulent 1990s in Belgrade but has since then remained largely unknown

⁹ Ibid.

¹⁰ My emphasis. Luce Irigaray, *Marine Lover of Friedrich Nietzsche* (Columbia University Press, 1991), 133.

¹¹ Original emphasis. Irigaray, *This Sex Which is not One* (Cornell University Press, 1985), 28.

¹² Wearing clothes she found at Château de Beaumanoir in Bretagne, France, *Être une princesse* consists of eleven photographs (taken by Jean-Pierre Corbel). The work was also exhibited at the Pink-Salon of Château de Beaumanoir in *Utopia* (curated by Robert Fleck) earlier that year (July – September 1998). For more details, see *Tanja Ostojić, Être une princesse*: tanjaostojic.com/etre-une-princesse-1998/

in her oeuvre.¹³ It is now exhibited for the first time since 1998 alongside her seminal *Politics of Queer Curatorial Positioning* (2003)¹⁴ and *I’ll Be Your Angel / Angel, Backstage* (2001),¹⁵ foregrounding early examples of the artist’s transgressive exegeses of sexuality in art and politics. The plurality Irigaray describes also includes a woman’s “autoeroticism,” another overlooked aspect of female desire that negates the dependency on men—or anyone—for sexual pleasure.¹⁶ In fact, a woman “touches herself’ in and of herself without any need for mediation,” Irigaray argues, and she does so “all the time,” irrespective of her age; most importantly, “nobody can forbid her to do so, for her genitals are formed of two lips in continuous contact.”¹⁷ Engulfed in self-pleasure on the wet substance of the clay base—traces and rendering of which would soon to be hardened into red terracotta—Ostojić monumentalizes her autoeroticism within a sensual immersion in and of water and the earth, coupled with her own body fluids, as if to embody what e. e. cummings, and later Bjork, would query: “Will I complete the mystery of my flesh?”¹⁸

¹³ Ostojić used this photograph to advertise her 1998 Master’s exhibition at Galerija FLU in Belgrade, which ran from September to October 1998. Author in correspondence with Ostojić, March 22, 2024.

¹⁴ The full title for this work is *Politics of Queer Curatorial Positions: After Rosa von Praunheim, Fassbinder and Bridge Markland* (2003). Collaboration with Marina Grzinić, photograph by Jane Štravs.

¹⁵ *I’ll Be Your Angel* consists of multiple works, spanning performance, video, video installation, and photography. Ostojić is pairing *Angel, Backstage* with the video installation, *I’ll Be Your Angel* for the first time.

¹⁶ Irigaray, *This Sex Which is not One*, 24.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ See “I wade out” by e. e. cummings first published in 1917 as “Crepuscule” in *Eight Harvard Poets* (New York: Laurence J. Gomme, 1917), 7. Bjork quotes the poem nearly verbatim in “Sun in My Mouth,” released on *Vespertine* (One Little Independent; Elektra, 2001).

As she strategically blurs the integrity of matter through her corporeal command, Ostojčić privileges metamorphosis—a term also applicable to the changes women experience during menopause—as a body-centered, feminist artistic method: the restorative force of healing mud turns into traces of erogenous sensuality that have stained the inherited night garment of her mother (*Traces: Night Garment*, 2024); a once soft wool pillow shapeshifts into a white pebble stone (*Belutak*, 2024); and an otherwise neutral, commonplace IKEA chair—screwed into itself in reverse—is marked by the muddy imprint of the artist’s spread-legged, naked body (*Laid-back*, 2024). But the most dramatic transformation is apparent in Ostojčić’s ink and watercolor rendering of Lake Palić on a single bedsheet, *Becoming One with the Water* (2024), where the lake’s contours turn into a formidable silhouette of a swimming, female figure. Visually echoing the seductive draw of the mythical mermaid—conventionally reduced to an eternally youthful femme fatale in Western misogynist imaginary—Ostojčić centers water as a critical site for feminist emancipatory politics and inquiry.

“The danger of immersion in primary matter endlessly feeds your anguish,” Irigaray writes about the patriarchal fear of water in *Marine Lover of Friedrich Nietzsche*.¹⁹ In her ability to absorb man in her vastness (sink his ship), the ocean has been likened to a mother or female lover threatening to destroy man’s conquests with her “mood swings” (turbulent weather and currents). Other waters also distress, including Lake Palić, who some believe to be carrying undetonated bombs dropped by NATO in 1999. Undeterred, the artist swam in the lake this summer—immersing herself in its

¹⁹ Irigaray, *Marine Lover*, 66.

unique ecosystem—possibly an antidote to relics of war haunting the water and Ostojčić’s body alike. Grounding her analysis in the violent history of transatlantic slavery, Gumbs stresses parallels between the colonial quest to control our world’s waters and the havoc it has brought on for people of color, women, and queers. “So she knows what we know,” Gumbs writes of Stellar’s sea cow, a large manatee-like creature that became extinct in 1768 due to hunting for its fat, meat, and hide after a mere twenty-seven years of being “discovered.”²⁰ Is it by chance that these massacred sirenians once inspired false sightings of the fabled mermaids?²¹ Gumbs asserts: “It is dangerous to be discovered.”²² To remain “undrowned,” to survive and thrive in such a violent colonization of waters and bodies, she provocatively appeals: “Are you swimming sideways? Keeping one ear to the Earth, one to the sky? Are you re-evaluating what you thought progress meant?”²³

The curving shorelines of Ostojčić’s *Becoming One with the Water* resound such a choreography of lateral resistance; the act of swimming was a key component of the artist’s workshop with a multi-generational group of women in Palić this summer, who swam together in the newly built Aqua Park and who spent days discussing their experiences of, or knowledge about, menopause, growing older, and

²⁰ Gumbs refers to the sirenian as “Hydrodamalis gigas” and “rough mermaid.” See *Undrowned*, 26-27.

²¹ Sirenians are marine mammals that have been conflated with the mythological figures of sirens. In popular science history, for example, Christopher Columbus has been credited with the first “mermaid” sighting in 1493, touted as the earliest written record of manatees in North America. See Grace Costantino, “The Beautiful Monster: Mermaids,” *Biodiversity Heritage Library* (October 31, 2014): <https://blog.biodiversitylibrary.org/2014/10/the-beautiful-monster-mermaids.html> and “History’s Mistaken Mermaids,” *South Carolina Aquarium* (May 8, 2022): <https://scaquarium.org/history-s-mistaken-mermaids/>

²² Gumbs, 26.

²³ *Ibid*, 75.

ways to engender joy in their lives. It turns out that what might bring healing to the planet might also be beneficial for women: swimming is associated with a myriad of health benefits for menopause, be it as a preventative or alleviative treatment for adverse symptoms. *"HOW TO REPAIR our fragmented lives?"* Ostojić continues to ask, honoring the legacies of care passed down by the women in her family, manifest here in a touching tribute to the crochet work of the artist's grandmother, the late Mira Ostojić. For my mother, Eržebet Tumbas, Ostojić's gathering of women on the occasion of the Subotica exhibition was deeply transformative. She and Ostojić share a feminist kinship of migration and diaspora, both having endured their positions as status-less Yugoslav foreigners while working and raising children in Germany. Ostojić's multi-day workshop inspired not only a new exploration of fabric as a form of art for my mother, but it also provided crucial insight: as the oldest in the group—and with enough distance from traversing the difficult terrains of menopause—she now revels in the emancipatory force of that metamorphosis, feeling a renewed, energized command over her life denied to her since puberty. Perhaps it was such rehabilitation of control over their bodies that inspired trials of witches by throwing women in water, presumed to be the ultimate judge of their moral worth; writing this text, I delight in the thought of Ostojić's make-shift coven of veteran sirenians, "swimming upstream" and "growing strong."²⁴

²⁴ Ibid, 63.

LISTA EKSPONATA/A KIÁLLÍTOTT MŰVEK LISTÁJA/ARTWORKS

Elipsa

Ellipszis

Ellipse

1992.

uljani pastel, crtež na akvarel papiru / vegyes technika papíron / mixed media drawing on paper

21 × 30 cm

Biti princeza

Hercegnő lenni

Être une princesse / Being a Princess

1998.

pet fotografija u boji (deo serije od jedanaest fotografija), kaširane na aluminijumu / öt színes fénykép (sorozat része), alumíniumra laminálva / five color photographs (part of a series), laminated on aluminum
photo: Jean-Pierre Corbel

30 × 30 cm (× 5)

Biću Vaš anđeo

Én Leszek Az Angyalod

I'll Be Your Angel

2001/02.

video instalacija / videóinstalláció / video installation (DV video, kozmetički sto, *Dnevnik iz Venecije* / DV video, öltözőasztal, *Velenicei Napló* / DV video, vanity, *Venice Diary*)

23'

Andeo iza kulisa
Angyal a kulisszák mögött
Angel, Backstage
2001.

serija od tri fotografije u boji, štampa na mat Hanemühle papiru / három színes fénykép sorozata, művész nyomat matt Hanemühle papíron / series of three color photographs, Fine-Art print on matt Hanemühle paper
30 × 42 cm (× 3)

Bez naziva
Cím nélkül
No title
2002.

serija od tri podvodne fotografije u boji / három víz alatti fényképsorozat / series of three underwater colour photographs
9 × 13 cm (× 3)

Bez naziva
Cím nélkül
No title
2002.

dve fotografije u boji / két színes fénykép / two color photographs
21 × 30 cm (× 2)
(dokumentacija akcije crteža na pesku i bojenja sopstvenog tela lekovitim blatom na pustoj plaži na ostrvu Kos / dokumentáció a homokra rajzolásról és a művésznő saját testének gyógyító iszappal való festéséről Kosz szigetén egy elhagyatott strandon / documentation of the action of drawing on the sand and painting one's body with healing mud on a deserted beach on the island of Kos)

Politike kvir kustoskog pozicioniranja: prema Rozi fon Praunhajm, Fazbinderu i Bridž Markland
A queer kurátori pozíció politikája: Rosa von Praunheim, Fassbinder és Bridge Markland nyomán
Politics of Queer Curatorial Positioning: After Rosa von Praunheim, Fassbinder and Bridge Markland
2003.

fotografija u boji kaširane na aluminijumu / színes fénykép alumíniumra laminálva / color photo laminated on aluminum
sa Marinom Gržinić / Gržinić Marinával / with Marina Gržinić
photo: Jane Štravs
60 × 60 cm

Autoakt u masturbaciji
Maszturbáló meztelen önarckép
Nude Self-Portrait in Masturbation
2013.

terakota / terrakotta / terracotta
113 × 120 × 50 cm
vlasnik / tulajdonos / owner: Centar za likovnu i primenjenu umetnost Terra / Terra Képző- és Iparművészeti Központ / Center of Fine and Applied Arts Terra

Autoakt u masturbaciji
Maszturbáló meztelen önarckép
Nude Self-Portrait in Masturbation
2013.

šest fotografija u boji / hat színes fénykép / six colour photographs
21 × 30 cm (x 6)
photo: Monika Sigeti
vlasnik / tulajdonos / owner: Muzej savremene umetnosti Vojvodine / Vajdasági Kortárs Művészeti Múzeum / The Museum of Contemporary Art Vojvodina

Masturbacija, tragovi
Maszturbáció, nyomok
Masturbation Traces

2013.

zidni reljef, terakota / fali dombormű, terrakotta / wall relief, terracotta

170 × 116 × 2 cm

vlasnik / tulajdonos / owner: Centar za likovnu i primenjenu umetnost Terra / Terra Képző- és Iparművészeti Központ / Center of Fine and Applied Arts Terra

Obeležavanje tela
Testjelölés
Body Marking

2019.

video

1'36"

Svakodnevno plivanje u Bosforu
Úszás a Boszporuszban
Daily Swim in Bosphorus

2021.

video sa zvukom / videó hanggal / DV video with underwater sound recording

1'

Bez naziva
Cím nélkül
No title

2023.

vez na platnu / hímzett vászon / embroidery on canvas

51,5 × 34 cm

Ulaz slobodan za sve koji ne mogu da priušte ulaznicu.

A belépés ingyenes mindenkinek aki nem engedheti meg magának a belépőt.

Not Everyone Can Afford the Entrance Fee. Entrance Free!

2023.

poster na novinskom papiru / újság poszter / newspaper poster: 66 × 40 cm

kombinovana tehnika na papiru / vegyes technika papíron / mixed media on paper: 21 × 30 cm (× 4)

Belutak
Fehér kavics
White Pebblestone

2024.

vuneni jastuk, crveni konac / gyapjúpárna, piros cérna / wool pillow, red thread

24 × 24 × 14 cm

Genitalni otisci
Nemi szerv lenyomatai
Genital Prints

2024.

serija od pet radova / öt műből álló sorozat / series of five works

lekovito blato, papir, otisak tela / gyógyiszap, papír, saját testlenyomat / healing mud, paper, body print

sveska / jegyzetfüzet / notebook: 42 × 58 × 3 cm

na papiru / papír / on paper: 42 × 30 cm (× 4)

Izmenjena vodom: Osnove prilagođavanja u menopauzi
Víz által megváltozott: A menopauzához való alkalmazkodás alapjai
Changed by Water: Menopausal Adjustment Pillars

2024.

triptih akvarel na papiru / triptichon akvarell papíron / triptych watercolor on paper
30 × 40 cm (× 3)

Izmenjena vodom
Víz által megváltozott
Changed by Water

2024.
tuš i akvarel na papiru / tus, akvarell papíron / ink, watercolor on paper
29,7 × 42 cm (× 2)

Kako isceliti naše fragmentirane živote?
Hogyan hozzuk helyre töredezett életünket?
How to Repair Our Fragmented Lives?

2024.
vez, šivenje, crtež, hekleraj (pokojne Mire Ostojić) na džaku od jute / hímzés, varrás, rajz, horgolás (a néhai Mira Ostojić munkája) jutazsákon / embroidery, sewing, drawing, crochet (by the late Mira Ostojić) on a jute sack
55,5 × 103 cm

Klitoris helanke
Csikló helánka
Clitoris Leggings

2024.
svila, vuna, pamučno platno, konac / selyem, gyapjú, pamutvászon, cérna / silk, wool, cotton, thread
92 × 28 × 10 cm

Letnja kolekcija 2024.
2024-es nyári kollekció
Summer Collection 2024
2024.

objekat / objektum / object: bikiniji iz tekućeg istraživačkog projekta *Izmenjena vodom* / bikinik a *Víz által megváltozott* folyamatban lévő kutatási projektből / bikinies from *Changed by Water*, ongoing research project
10 × 20 × 2 cm (× 2)

Opuštena
Fesztelen
Laid-back

2024.
lekovito blato, otisak tela na pamučnom jastuku „Ikea“ fotelje, prespojena fotelja / gyógyiszap, testnyomat pamuton, fa szék / healing mud, body print on cotton pillow, twisted sessel
67 × 100 × 75 cm

Pukotina
A repedés
The Crack

2024.
vez na servijeti, konac, pamučno platno / hímzett asztalkendő, cérna, pamutvászon / embroidery on a serviette, thread, cotton canvas
49 × 36 cm

Sjedinjena s vodom
Egyé válni a vízzel
Becoming One with the Water

2024.
tuš i akvarel na pamučnom čaršafu, mašinski šiven tekst / tus és akvarell pamut lepedőn, géppel varrt szöveg / ink and watercolor on cotton bed-sheet, machine sewed text
182 × 132 cm

Tragovi: Lekovito blato

Nyomok: Iszapfürdő

Traces: Moorbad / Mud Bath

2024.

otisak blatom na papiru / sárnyomat papíron / mud print on paper

91 × 49 cm

Tragovi: Lekovito blato

Nyomok: Iszapfürdő

Traces: Mud Bath

2024.

fotografija u boji, štampa na mat Hanemühle papiru / színes fénykép, művész nyomat matt Hanem ü hle papíron /

color photography, fine-art print on matt Hanemühle paper

60 × 30 cm

Tragovi: Spavaćica

Nyomok: Hálóing

Traces: Night Garment

2024.

lekovito blato, otisak tela na pamučnoj spavaćici / gyógyiszap, testnyomat pamut hálóingen / healing mud, body

print on cotton night garment

126 × 64 cm

Zajednički vez / Csoportos hímzés / Group embroidery

Transformativni vez života

Az életet átalakító hímzés

The Transformative Embroidery of Life

2024.

181 × 130 cm

koautorke / társszerzők / coauthors: Tanja Ostojić, *Ženski strand*; Sunčica Šido, *Akselotl*; Maja Rakočević Cvijanov,

Blastula ili višćelijski organizam; Danijela Vučković, *Oblak međugeneracijske mudrosti*; Jasna Jovičević, *Povezivanje*;

Monika Jurković, *Sunčev čamac*; Sanja Krimer Gaborović, *Plivačica*; Tanja Ostojić Guteša, *Let samospoznaje*; Snežana

Šarčević Vračarić (hekleraj integrisan u kontribuciju Maje Rakočević Cvijanov); Mira Ostojić (hekleraj posthumno in-

tegrisan u kontribuciju Danijele Vučković i Sanje Krimer Gaborović)

šivenje: Eržebet Tumbas

Eržebet Tumbas

Rajska bašta

Édenkert

The Garden of Eden

2024.

tapiserija / tapiszéria / tapestry

99 × 142 cm

Biću Vaš anđeo
Én leszek az angyalod
I'll Be Your Angel
2001/02.

Fotografija/fotó/photo: Borut Krajc

Biti princeza
Hercegnő lenni
Être une princesse /
Being a Princess
1998.
Vodjenje kroz izložbu sa
Tanjom Ostojić, 31.8.2024. /
Tárlatvezetés Tanja Ostojićyal /
Guided tour with Tanja Ostojić

Politike kvir kustoskog
pozicioniranja: prema Rozi
fon Praunhajm,
Fassbinderu i Bridž
Markland

A queer kuratori pozicío
politikája: Rosa von Praun-
heim, Fassbinder és Bridge
Markland nyomán
Politics of Queer
Curatorial Positioning:
After Rosa von Praunheim,
Fassbinder and Bridge
Markland
2003.

Autoakt u masturbaciji
Maszturbáló meztelen önarckép
Nude Self-Portrait in Masturbation
2013.

Masturbacija, tragovi
Maszturbáció, nyomok
Masturbation Traces
2013.

Opuštena
Fesztelen
Laid-back
2024.

Tragovi: Spavaćica
Nyomok: Hálóing
Traces: Night Garment
2024.

Tragovi: Lekovito blato
Nyomok: Iszapfürdő
Traces: Moorbad / Mud Bath
2024.

Tragovi: Lekovito blato
Nyomok: Iszapfürdő
Traces: Mud Bath
2024.

Genitalni otisci
Nemi szerv lenyomatai
Genital Prints
2024.
serija od pet radova / öt műből álló sorozat / series of five works

Kako isceliti naše fragmentirane živote?
Hogyan hozzuk helyre töredezett életünket?
How to Repair Our Fragmented Lives?
2024.

Pukotina
A repedés
The Crack
2024.

Bez naziva
Cím nélkül
No title
2023.

Belutak
Fehér kavics
White Pebblestone
2024.

Klitoris helanke
Csikló leggings
Clitoris Leggings
2024.

Letnja kolekcija 2024.
2024-es nyári kollekció
Summer Collection 2024
2024.

Obeležavanje tela
Testjelölés
Body Marking
2019.
(video still)

Svakodnevno plivanje u Bosforu
Mindennapi úszás a Boszporuszban
Daily Swim in Bosphorus
2021.
(video still)

Izmenjena vodom: Osnove prilagođavanja u menopauzi i Izmenjena vodom
 Víz által megváltozott: A menopauzához való alkalmazkodás alapjai és Víz által megváltozott
 Changed by Water: Menopausal Adjustment Pillars and Changed by Water
 installation view

reset reevaluate
swimming
sleep hygiene

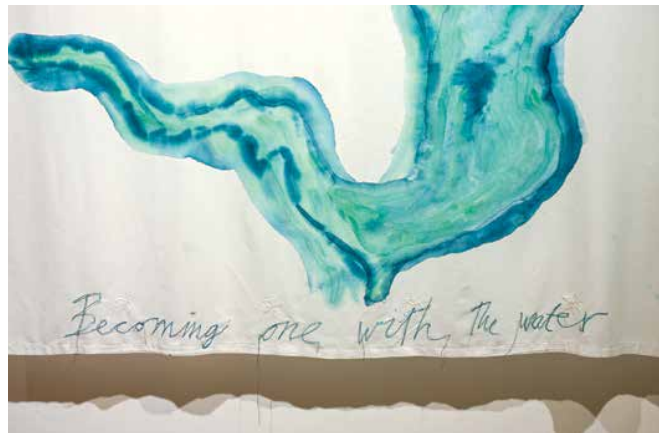
tracking cycle
stress reduction diet
seeing menopausal women experts

exercise
reg. medical check-ups
pharmaceutical options
avoiding toxins

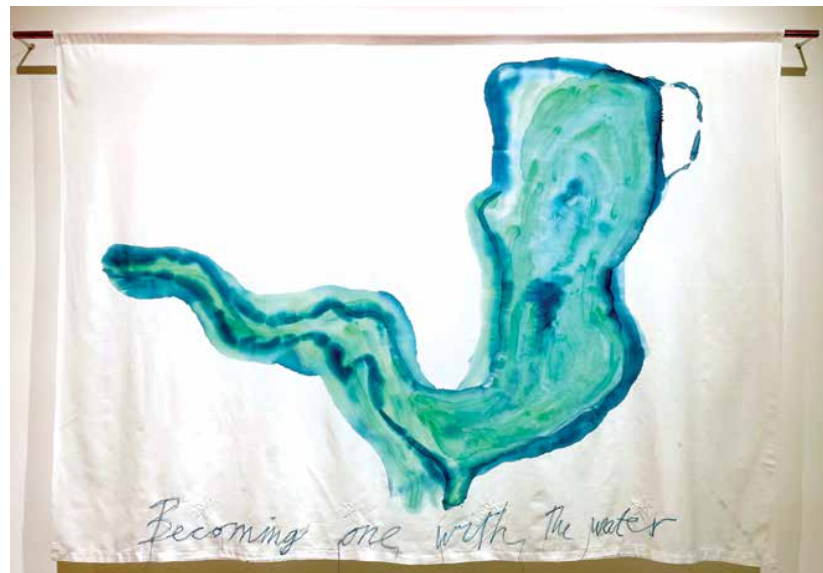
Izmenjena vodom: Osnove prilagođavanja u menopauzi
Víz által megváltozott: A menopauzához való alkalmazkodás alapjai
Changed by Water: Menopausal Adjustment Pillars
2024.

... it's for good, that a
women starts to
suddenly give a fuck
about everything

...i ginekolog nudi
daleko manje vremena i
podrške u menopauzi
nego u trudnoći

Sjedinjena s vodom
Eggyé válni a vízzel
Becoming One with the Water
2024.

Radionica *Politike ženskog tela*
Kreatív műhely *Női testpolitikák*
Workshop *Politics of a Female Body*
Palić–Subotica, 20–22. 6. 2024.

učesnice/résztvevők/participants: Jasna Jovičević, Monika Jurković, Sanja Krimer Gaborović,
Ljiljana Krtinić, Tanja Ostojić Guteša, Maja Rakočević Cvijanov, Snežana Šarčević Vračarić,
Sunčica Šido, Eržebet Tumbas, Danijela Vučković

Eržebet Tumbas
Rajska bašta
Édenkert
The Garden of Eden
2024.

Zajednički vez / Csoportos hímzés / Group embroidery
Transformativni vez života
Az életet átalakító hímzés
The Transformative Embroidery of Life
2024.

Andeo iza kulisa
Angyal a kulisszák mögött
Angel, Backstage
2001.

©photo: Aljaž Fuis

Tanja Ostojić je interdisciplinarna umetnica, istraživačica i edukatorica, jugoslovenskog porekla, koja živi i radi u Berlinu. Ona je međunarodno priznata kao pionirka institucionalne rodne kritike i po svom radu u oblasti društveno i politički angažovane umetnosti, te umetnosti u javnom prostoru. Od 1994. godine razvija istraživačke, performativne umetničke projekte koji se bave pitanjima rodne politike, feminizma, migracija, raseljavanja, rada i etičke participacije. Njeni radovi se nalaze u značajnim muzejskim kolekcijama, i izlagani su širom sveta, između ostalog: u Bruklinskom muzeju u Njujorku, na Bijenalu u Veneciji (2001, 2011, 2024. godine), kao i na Bijenalu u Busanu u Južnoj Koreji.

Tanja Ostojić jugoszláv származású, Berlinben élő és dolgozó interdiszciplináris művész, kutató és oktató. Az intézményes genderkritika úttörőjeként, valamint a társadalmilag és politikailag elkötelezett művészet és a művészet a nyilvános területén végzett munkásságáért nemzetközileg elismert. 1994 óta foglalkozik a genderpolitika, a feminizmus, a migráció, a kitelepítés, a munka és az etikai részvétel kérdéseivel foglalkozó kutatási, performatív művészeti projektek kidolgozásával. Művei fontos múzeumi gyűjteményekben szerepelnek, és világszerte kiállították már őket, többek között a New York-i Brooklyn Museumban, a Velencei Biennálén (2001, 2011, 2024), valamint a dél-koreai Busan Biennálén.

Berlin-based performance and interdisciplinary artist, researcher and educator, **Tanja Ostojić** is internationally renowned as a pioneer of institutional gendered critique and for her work in the field of socially and politically engaged and public art. Since 1994, she has been developing research-oriented, performative art projects that deal with issues of gender politics, feminism, migration, displacement, labour and ethical participation. Her works have been shown at the Brooklyn Museum, La Biennale di Venezia, Busan Biennale, among others.

<https://tanjaostojic.com>

Izdavač/Kiadó/Publisher
Savremena galerija Subotica/Kortárs Galéria Szabadka/The Contemporary Art Gallery Subotica
www.sgsu.org.rs

Za izdavača/A kiadásért felel/For the publisher
Viktoria Salma/Szalma Viktória

Autorka izložbe, umetnica/A kiállítás szerzője, művésznő/Author of the exhibition, Artist
Tanja Ostojić

Kustoskinja izložbe/A kiállítás kurátora/Curator
Nela Tonković

Tekst/Szöveg/Text
Jasmina Tumbas

Prevod na mađarski/Magyar nyelvre fordította/Hungarian translation
Andrea Varga/Varga Andrea

Prevod na srpski/Szerb nyelvre fordította/Serbian translation
Viktorija Šimon Vuletić

Lektura i prilagođavanje prevoda teksta sa engleskog na srpski jezik/Lektorálás és az angol nyelvű szöveg szerb nyelvű fordításához való igazítása/Proofreading and adjusting the translation of the text from English to Serbian
Jasmina Tumbas, Ana Grujić, Tanja Ostojić

Dizajn/Grafikai tervezés/Layout and design
Viktoria Salma/Szalma Viktória

Fotografije/Fotó/Photography
Edvard Molnar/Molnár Edvárd, Tanja Ostojić, Ena Jovančić Vidaković

Štampa/Nyomda/Print
Grafoprodukt, Subotica

Tiraž/Példányszám/Print run
150

ISBN 978-86-82416-23-4

Subotica, 2024.

Tanja Ostojić i Savremena galerija Subotica zahvaljuju se / Tanja Ostojić és a Szabadkai Kortárs Galéria hálaival tartozik /
Tanja Ostojić and The Contemporary Art Gallery Subotica wish to express their gratitude to:

Centar za likovnu i primenjenu umetnost „Terra“, Kikinda/Terra, képző- és iparművészeti központ, Kikinda/
Center for Fine and Applied Arts Terra, Kikinda

Gradski muzej Subotica/Szabadkai Városi Múzeum/Municipal Museum of Subotica

Muzej savremene umetnosti Vojvodine/Vajdasági Kortárs Művészetek Múzeuma/Museum of Contemporary Art Vojvodina
prof. dr Jasmina Tumbas

Eržebet Tumbas

Ana Grujić

Dejan Mrkić, Istorijski arhiv Subotica/Szabadkai Történelmi Levéltár/The Historical Archives of Subotica

Izložbu su podržali / A kiállítást támogatták/Sponsors of the exhibition:

CIP - Каталогizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

7.038.53:929 Ostojić T.(083.824)

ОСТОЈИЋ, Тања, 1972-

Tanja Ostojić : Žensko zdravlje, politike tela, rad, seksualnost, menopauza, transformacije i starenje : Savremena galerija Subotica, 31. avgust–12. oktobar 2024. = Női egészség, testpolitika, munka, szexualitás, menopauza, átalakulások és öregedés : [Savremena galerija Subotica], augusztus 31–október 12. 2024 = Women's Health, Body Politics, Labour, Sexuality, Wellbeing, Menopause, Ageing and Agency : [Savremena galerija Subotica], 31. August–12. October 2024 / [tekst, szöveg, text Jasmina Tumbas] ; [prevod na mađarski, Magyar nyelvre fordította, Hungarian translation Andrea Varga]. - Subotica : Savremena galerija Subotica, 2024 (Subotica : Grafoprodukt). - [92] str. : ilustr. ; 15 x 23 cm

Uporedo srp. tekst i mađ. i engl. prevod. - Tiraž 150.

ISBN 978-86-82416-23-4

a) Остојић, Тања (1972-) -- Мултимедијална уметност -- Изложбени каталози

COBISS.SR-ID 153691657